

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-5-69-37>

УДК 378.147.091.33-027.22:796-051

Царук В.П.

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Анотація. В статті розглядається проблема професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури. Аналізуються погляди вчених на поняття професійної компетентності та її формування у майбутнього вчителя фізичної культури під час педагогічної практики в процесі фахової підготовки у вищих навчальних закладах. Специфіка професійної діяльності вчителя фізичної культури, яка потребує вміння застосовувати знання на практиці, професійної компетентності та високої відповідальності, визначає особливу важливість формування професійних знань, умінь та навичок, а також певних професійно значущих особистісних якостей у процесі навчання майбутніх педагогів. Цілеспрямоване формування необхідних умінь та їх удосконалення забезпечуються через організацію навчальної та педагогічної практики, яка виступає найважливішою ланкою підготовки спеціаліста будь-якого фаху. Тому потребує подальшого вивчення проблема формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури в процесі професійної підготовки, зокрема в умовах педагогічної практики.

Ключові слова: професійна підготовка, компетентність, формування професійної компетентності вчителя фізичної культури, педагогічна практика студентів, види педагогічної практики.

Tsaruk Victoria

Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical Hryhoriy Skovoroda University

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCY OF THE FUTURE TEACHER OF PHYSICAL CULTURE IN PEDAGOGICAL PRACTICE CONDITIONS

Summary. The article touches upon the problem of training of future physical education teachers. The views of scientists about the notion of professional competence of future teachers of physical training and its formation during pedagogical practice within the process of professional training in universities are analyzing. The specificity of the professional activity of the physical education teacher who needs the ability to apply knowledge in practice, professional competence and high responsibility, determines the special importance of the formation of professional knowledge, skills and skills, as well as certain professional qualities of personal qualities in the process of teaching future educators. The purposeful formation of necessary skills and their improvement is ensured through the organization of educational and pedagogical practices, which serves as the most important link in the training of a specialist in any specialty. Therefore, it is necessary to further study the problem of forming the professional competence of the future teacher of physical culture in the process of vocational training, in particular in the context of pedagogical practice. The theoretical and methodological substantiation of the purpose, tasks, values of the national education and upbringing needs to take into account various aspects of the philosophy of education, which is a natural necessity in the methodological, contextual analysis of existing pedagogical conditions and professional competence of the teacher. In recent years, a fundamentally new political, economic and political situation has emerged in Ukraine a social situation that greatly affects the system of training physical education teachers. Therefore, it is important, in our opinion, to conceptualise in the nature and directions of those changes that should be introduced into the educational process of higher educational institutions and, accordingly, in curricula and programs. At the same time, it should be remembered that proposals for changes in the training system should be well thought out, well-considered and take into account the historical and contemporary trends in the development of vocational education.

Keywords: physical training, professional competence, notion of professional competence of teacher of physical training, teacher of physical training, pedagogical practice of students, the department of pedagogical practice.

Постановка проблеми. В умовах соціально-економічних перетворень в Україні здоров'я української нації належить до рангу пріоритетних ідеалів і національних інтересів. Саме тому пошук способів оптимізації підготовки вчителів з фізичної культури є стратегічно важливим завданням сучасної педагогічної науки та практики. Серед основних завдань, що стоять перед системою вищої педагогічної освіти, важливе місце посідає завдання підготовки компетентнісного фахівця широкого профілю, подальше посилення фундаментальної освіти й наближення її до дослідницької та практичної професійної діяльності, тому мета навчання має передбачити оптимальне поєднання теоретичних знань і творчих здібностей майбутніх вчителів,

що уможливило б їм після закінчення ВНЗ самостійно підвищувати рівень своєї освіченості й професійної підготовки, знаходити принципово нові розв'язки проблем науки і практики [6].

У системі ступеневої підготовки фахівців з фізичного виховання (бакалаврів, магістрів) педагогічна практика посідає значне місце. Її важливість зумовлюється тим, що лише в процесі безперервної практичної роботи формуються основні педагогічні вміння, з'являється інтерес до професії вчителя, розвивається потреба у педагогічному вдосконаленні, створюються умови для широкого досвіду, творчого й дослідницького підходу до педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему професійної підготовки майбут-

ніх вчителів фізичної культури досліджували Е. Вільчковський, Б. Шиян; поняття «професійна компетентність» розглядалася в працях учених: В. Краєвського, Н. Леонтьєвої, І. Лернер, О. Олексюка, М. Станкіна, Н. Трофімової, О. Онаць, А. Хуторського, В. Кременя, І. Зязюна та ін.

Поняття «компетентність» (лат. *competens* – відповідний, здібний) означає коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі [3].

Вчені Н. Приходько та А. Касьяненко формують поняття «компетентність», а також дають визначення цьому поняттю відповідно до вимог працівників навчальних закладів. На їх думку компетентність – це здатність особистості приймати обґрунтовані рішення і нести відповідальність за їхню реалізацію в різних сферах діяльності людини. Це також процес професійного становлення особистості, що неможливо сприймати лише як організаційно-педагогічну діяльність. Професійне ставлення до діяльності – це володіння необхідною сумою знань, умінь, навичок практичної роботи. Професійна компетентність передбачає: усвідомлення особистістю своїх прагнень до діяльності – потреб та інтересів; бажань і ціннісних орієнтацій; мотив діяльності, уяви про свою соціальну роль; самоцінну особистих якостей і властивостей як майбутнього фахівця – професійних знань, умінь, навичок, професійно-важливих якостей; регулювання свого професійного становлення [1].

Поняття «професійна компетентність» є базовим, системоутворювальним та досить складним поняттям. Так, у працях В. Краєвського, Н. Леонтьєвої, І. Лернера, О. Олексюка, М. Станкіна, Н. Трофімової професійна компетентність розглядається як система знань, умінь та особистісних якостей, що відповідають змісту професійної діяльності. Професійну компетентність визначають також як готовність до здійснення навчально-виховної діяльності відповідно до конкретних вимог і завдань суспільства Т. Добудько, Л. Карпова, А. Колесникова, В. Сластьонін.

Широке визначення поняття «компетентність» подає І. Зязюн, який розкриває його в соціально-педагогічному контексті та вважає, що «компетентність як екзистенціональна властивість людини є продуктом власної життєтворчої активності людини, ініційованої процесом освіти» [2]. «Компетентність як властивість індивіда існує в різних формах – як високий рівень умілості, як спосіб особистісної самореалізації (звичка, спосіб життєдіяльності, захоплення); як деякій підсумок саморозвитку індивіда, форма вияву здібностей тощо» [2].

О. Онаць, А. Хуторський розглядають це поняття як інтегральне утворення, куди входить система теоретичних знань, практичних умінь, соціально значущих і професійно важливих якостей та набутого досвіду, взаємозв'язок яких забезпечує результативність професійної діяльності вчителя. Науковець А. Маркова стверджує, що професійно компетентною є така праця вчителя, у якій на достатньо високому рівні здійснюється педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, реалізується особистість вчителя, у якій досягаються гарні результати в навчанні та вихованні школярів [5].

Метою даної публікації є аналіз теоретичних підходів вчених до сутності поняття професійної компетентності вчителя фізичної культури та визначення мети, завдань, принципів організації та змісту педагогічної практики майбутніх вчителів фізичної культури як основи її формування у процесі професійно-педагогічної підготовки.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначити та теоретично обґрунтувати структуру формування педагогічної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури.

2. Розробити й обґрунтувати модель формування педагогічної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури у процесі вивчення фахових дисциплін, та педагогічних умов що сприяють цьому процесу.

3. Експериментально перевірити та запровадити у вищій навчальній заклад модель формування педагогічної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійну компетентність, як поняття та характеристику фахівця, застосовують до навчально-педагогічної праці вчителів різних напрямків і дисциплін, зокрема й до вчителя фізичної культури. Так на думку науковця В. Кременя компетентність вчителя фізичної культури виявляється у здатності супроводжувати процес самопізнання, саморозвитку учня, динамізувати його відповідно до конкретних сутнісних задатків кожної дитини [4].

Б. Шиян вважає: для того, щоб учитель фізичної культури став майстром у розв'язанні педагогічних завдань, йому необхідно цілеспрямовано розвивати свої загальнопедагогічні й спеціальні (з урахуванням специфіки своєї професії) здібності, включаючи і рухові. Вчений відзначає, що праця вчителя фізичної культури, незважаючи на велику питому вагу тут рухового компонента, є розумовою. Результати його професійної діяльності залежать, як і у вчителів інших дисциплін, головним чином, від широти і гнучкості розуму. Для того, щоб стати професіоналом, учитель фізичної культури повинен багато знати. Зокрема, він має оволодіти теорією навчання і виховання, знання предметів медико-біологічного циклу, теорію і методикою фізичного виховання, методикою застосування ТЗН, комп'ютерних технологій.

Педагогічна діяльність учителя, як відомо, реалізується сукупністю різноманітних дій в певних ситуаціях, які підпорядковані навчально-виховним цілям і спрямовані на вирішення конкретних педагогічних завдань [7].

Прикладом моделі сучасного вчителя фізичної культури є модель запропонована Е. Вільчковським, яка охоплює результативність праці, фахову підготовленість, організацію педагогічної діяльності, педагогічні вміння, чинники, що зумовлюють ефективність педагогічної праці, стиль взаємостосунків з учнями, матеріальні та соціальні умови праці, суспільну діяльність та особистісні інтереси [6].

Науковець Н. Денисенко виокремлює три рівні професійної компетентності працівників фізичної культури:

– високий рівень (педагогічна майстерність фахівця-новатора, який відзначається наявніс-

тю професійно-управлінського, науково-педагогічного, науково-методичного, соціального, фізкультурно-оздоровчого компонентів);

- достатній рівень (професійно-управлінська компетентність працівників фізичної культури відповідає педагогічній майстерності щодо стабільного функціонування, яка передбачає сформованості професійно-управлінського, дидактичного, соціально-комунікативного й фізкультурно-оздоровчого компонентів педагогічної діяльності);

- середній рівень (професійно-управлінська компетентність вчителів фізичної культури відповідає педагогічній майстерності фахівців, які лише адаптуються до управління навчально-пізнавальної діяльності учнів, які ще не достатньо засвоїли усі елементи професійно-управлінського, загально-педагогічного, дидактико-виховного і фізкультурно-оздоровчого компонентів та недостатньо володіють технологією побудови структури управління системою фізичного виховання учнів) [1].

На сучасному етапі професійно-педагогічна підготовка кадрів для системи загальної середньої освіти, відповідно до нормативних документів здійснюється на основі компетентнісного підходу. Однією з складових професійної підготовки, яка допомагає формувати професійну компетентність у майбутніх вчителів фізичної культури є педагогічна практика.

Педагогічна практика майбутніх вчителів фізичної культури є інтегруючим і стрижневим компонентом особистісно-професійного становлення майбутнього фахівця, який передбачає формування його професійної компетентності через оволодіння різними видами діяльності, що веде до професійного самовдосконалення, самопізнання студента в різних професійних ролях у реальних умовах загальноосвітньої школи.

Особливості підходів до організації навчальної практики майбутніх учителів фізичної культури зумовлені низкою специфічних ознак цього виду діяльності. Зокрема, особливість практики визначається широким спектром закладів, у яких може проходити практику студент, які належать до різних рівнів і типів, оскільки на відміну від інших педагогічних спеціальностей, вчитель фізичної культури повинен бути готовим до роботи з усіма категоріями дітей різного віку.

У відповідності до законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», положень «Про державний вищий навчальний заклад освіти», «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», «Про організацію виробничої і педагогічної практики», освітньо-професійної програми підготовки фахівця з вищою освітою за напрямом підготовки «Фізичне виховання», висуваються вимоги до наукових і практичних знань, вмінь та навичок професійної діяльності випускника, основним з яких визначають наступні:

- проєктувальні, оволодіння якими забезпечить здатність самостійно проєктувати фізкультурну та спортивну роботу, вибирати відповідні педагогічні технології, доцільні й результативні в організації фізичного виховання дітей та молоді;

- дидактичні, які забезпечують успішність трансляції соціальних завдань у процесі педагогічної діяльності та підготовки вчителя фізичної культури;

- аналітичні, необхідні як для аналізу і оцінки процесів, явищ і результатів професійної діяльності, так і для самоаналізу, розвитку власних творчих здібностей;

- комунікативні, які допомагають реалізувати управлінські рішення у своїй практичній діяльності;

- організаційні, що дозволяють успішно реалізувати освітню і практико-орієнтовану діяльність дітей в різних соціокультурних умовах;

- діагностичні, які дозволяють діагностувати прояви девіантної поведінки дітей та молоді [8].

Формування професійної компетентності вчителя фізичної культури можливе лише за умови цілісної системної організації практичної підготовки студентів, що передбачає реалізацію наступності змісту та завдань різних видів практики в умовах фахової підготовки у ВНЗ.

Терміни педагогічної практики бакалаврів, спеціалістів та магістрів визначаються навчальними планами. Виробнича педагогічна практика (V семестр – 2 тижні VII семестр – 4 тижні, X семестр – 8 тижнів) передбачає включення майбутніх вчителів фізичної культури у конкретну педагогічну діяльність в V семестрі та в VII семестрі – для навчальної школи на I, II ступенях ЗОШ, в X – на III ступеня ЗОШ, яка сприяє удосконаленню комплексу професійних вмінь і особистісних якостей фахівців, а також удосконалення практичних вмінь та навичок організації науково-дослідної роботи.

Програма практики з фізичної культури базується на наступних принципах: зворотного зв'язку теоретичного навчання та практики; послідовності (поетапне засвоєння всього комплексу професійних вмінь та навичок, по чергове оволодіння всіма професійними функціями фахівця); наступності (змістовний зв'язок усіх видів практики); динамічності (поступове ускладнення завдань різних видів діяльності, розширення спектра видів діяльності, в які включається студент, збільшення об'єму та ускладнення змісту діяльності); поліфункціональності (одночасне виконання в ході практики різних професійних функцій і оволодіння в різних видах практики різними професійними ролями); вільного вибору (врахування інтересів і потреб як студента, так і керівників практики, змісту конкретних завдань в межах загальних завдань практики, тематики спільної практичної та науково-дослідницької роботи); співробітництва (створення у ході практики таких умов, при яких відносини між студентом і керівником практики базуються на професійній довірі й партнерстві, в яких студент усвідомлює себе самостійним суб'єктом професійної діяльності) [8].

Метою практики є формування професійних вмінь і особистісних якостей фахівця та на їх основі видами професійної діяльності; оволодіння сучасними методами, формами організації та знаряддями праці вчителя фізичної культури; формування у них професійних вмінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних умовах, виховання потреби систематично оновлювати свої знання, вести наукові дослідження та творчо застосовувати отримані знання в практичній діяльності.

Основними завданнями практики є:

– поглиблення і удосконалення теоретичних знань і встановлення зв'язку з практичною діяльністю;

– знайомство зі змістом і сферами професійної діяльності;

– формування професійних вмінь та навичок (проектувальних, дидактичних, аналітичних, комунікативних, організаційних, діагностичних);

– знайомство з основними типами і видами закладів, у яких ведеться фізкультурна та тренерська робота;

– ознайомлення з сучасним станом фізкультурно-тренерської діяльності в навчально-виховних закладах різного типу;

– знайомство з основними категоріями дітей, які мають соціально-педагогічні проблеми (діти групи ризику, діти-інваліди, діти-сироти, діти-правопорушники);

– формування і розвиток навичок педагогічного спілкування з дітьми різних вікових груп;

– засвоєння сучасних педагогічних технологій колективної, групової, індивідуальної роботи з різними категоріями дітей, розвиток професійно значущих особистісних якостей фахівця;

– створення умов для розвитку здібностей і самореалізації студента, для формування його власного стилю діяльності;

– формування у студентів науково-дослідницького та творчого підходів до вирішення професійних проблем і виконання професійних обов'язків;

– засвоєння морально-етичних норм професійної діяльності [8].

Програма практики передбачає проведення уроків фізичної культури та позакласних форм фізичного виховання з учнями різного віку і статі

У процесі проведення урочних і позаурочних форм фізичного виховання в школі студенти оволодівають засобами, уміннями та особливостями педагогічної техніки (культура мовлення, культура педагогічного спілкування, психічна саморегуляція, культура зовнішнього вигляду та ін.).

Уроки фізичної культури проводяться з акцентом на окремі аспекти їх методики: індивідуалізація завдань, засобів і методів цілеспрямовано-

го впливу на учнів; застосування різноманітних форм показу; активізація пізнавальної діяльності учнів; оздоровчий ефект фізичного виховання; виховання учнів у процесі навчально-тренувальної роботи; виховання фізичних якостей з використанням різноманітних методів; методика оцінювання учнів на уроці. Крім того, бакалавр і магістр проводять секційні заняття, готують учнів свого класу до участі в спортивно-масових заходах за планом школи; виконують завдання зі шкільної гігієни та фізіології фізичних вправ, теорії та методики фізичного виховання, спортивно-педагогічних дисциплін [8, с. 9; 10].

Отже, до початку самостійної роботи у школі майбутнього педагога необхідно не тільки озброїти теоретичними знаннями для викладання предмету «Фізична культура», але й допомогти оволодіти комплексом практичних та професійних компетенцій.

Висновки. Таким чином професійна компетентність є базовим та системоутворювальним поняттям і розглядається як система знань, умінь та особистісних якостей, що відповідають змісту професійної діяльності, що передбачає: усвідомлення особистістю своїх прагнень до діяльності – потреб та інтересів; бажань і ціннісних орієнтацій; мотив діяльності, уяви про свою соціальну роль; самооцінку особистих якостей і властивостей як майбутнього фахівця (професійних знань, умінь, навичок, професійно-важливих якостей; регулювання свого професійного становлення) та визначається як готовність до здійснення навчально-виховної діяльності відповідно до конкретних умов, вимог і завдань, а також здатність супроводжувати процес самопізнання, саморозвитку учня, динамізувати його відповідно до конкретних сутнісних задатків кожної дитини.

Основний ланцюг, що поєднує всю систему професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури є педагогічна практика. Педагогічна практика студентів є провідним, домінуючим засобом їх підготовки до професійної діяльності та одним із основних засобів формування професійної компетентності майбутніх вчителів з фізичної культури.

Список літератури:

1. Волкова С.С. Формування професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури. URL: www.rusnauka.com/.../27099.doc.htm
2. Зязюн І.А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: монографія. Київ: РВВ ГДПУ, 2005. С. 10–18.
3. Концепція педагогічної компетенції. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.kgpa.km.ua/?q=node/233>
4. Кремень В.Г. Система освіти в Україні: Сучасні тенденції і перспективи. Професійна освіта: педагогіка і психологія. Київ: Ченстохова, 2000. С. 11–31.
5. Маркова А.К. Психологія професіоналізму. Москва: Дело, 1996. С. 48–54.
6. Михайлишин Г.Й. Формування професійних умінь майбутніх вчителів у системі виховної роботи вищих навчальних закладів фізичного виховання: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2006. 227 с.
7. Шиян Б.М. Підготовка вчителя фізичної культури третього тисячоліття. Зб. наук. праць «Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні». Рівне: Принт Хауз, 2001. Вип. 2. С. 371–374.
8. Прередипломна та магістерська педагогічна практика студентів факультетів фізичного виховання та спорту. Навч.-метод. посіб. Чернівці: Рута, 2006. 144 с.

References:

1. Volkova S.S. Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnix vchyteliv fizychnoi kultury [Formation of professional competence of future teachers of physical culture]. URL: www.rusnauka.com/.../27099.doc.htm
2. Ziaziun I.A. (2005). Filosofiia postupu i prohnozu osvitnoi systemy. Pedahohichna maisternist: problemy, poshuky, perspektyvy: monohrafiia [Philosophy of progress and forecast of the educational system. Pedagogical Skills: Problems, Quest, Perspectives]. Kyiv: RVV HDPU, pp. 10–18.

3. Kontsepsiia pedahohichnoi kompetentsii [Concept of pedagogical competence]. URL: <http://www.kgpa.km.ua/?q=node/233>
4. Kremen V.H. (2000). Systema osvity v Ukraini: Suchasni tendentsii i perspektyvy. Profesiina osvita: pedahohika i psykholohiia [The system of education in Ukraine: Contemporary trends and perspectives. Professional education: pedagogy and psychology]. Kyiv : Chenstokhova, pp. 11–31.
5. Markova A.K. (1996). Psykholohyia professyonalizma [Psychology of professionalism]. Moskva : Delo, pp. 48–54.
6. Mykhailyshyn H.I. (2006). Formuvannia profesiinykh umin maibutnikh vchyteliv u systemi vykhovnoi roboty vyshchych navchalnykh zakladiv fizychnoho vykhovannia [Formation of professional skills of future teachers in the system of educational work of higher educational institutions of physical education] : dys. kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 227 p.
7. Shyian B.M. (2001). Pidhotovka vchytelia fizychnoi kultury tretoho tysiacholittia [Preparation of the third-year teacher of physical culture]. Zb. nauk. prats «Kontsepsiia rozvytku haluzi fizychnoho vykhovannia i sportu v Ukraini». Rivne : Prynt Khauz, vyp. 2, pp. 371–374.
8. Preredyplomna ta mahisterska pedahohichna praktyka studentiv fakultetiv fizychnoho vykhovannia ta sportu [Pre-diploma and master's pedagogical practice of students of faculties of physical education and sports]. Navch.-metod. posib. Chernivtsi : Ruta, 2006. 144 p.